

УДК 336.717.3

Функціональне призначення і принципи функціонування механізму гарантування банківських вкладів

Дмитро Борисович Чеховський,
керівник проектів з ключовими партнерами
АТ «ОТП Банк»

Анотація. Досліджено наукові підходи до трактування функцій гарантування банківських вкладів та обґрунтовано власне бачення функціонального призначення механізму такого гарантування в розрізі зовнішніх і внутрішніх функцій. Сформульовано і розкрито принципи, які покладені в основу функціонування механізму гарантування банківських вкладів.

Ключові слова: банківський вклад, механізм, гарантування банківських вкладів, зовнішні функції, внутрішні функції, принципи гарантування.

Постановка проблеми. Системи гарантування банківських вкладів населення, які функціонують практично в усіх економічно розвинених країнах, довели свою ефективність, сприяючи залученню в реальний сектор економіки довгострокового кредитного ресурсу – заощаджень громадян. Створення української системи гарантування вкладів населення є спеціальною програмою, яка реалізується з метою укріплення довіри громадян до банківської системи, стимулювання залучення заощаджень громадян в економіку, підтримання внутрішньої стійкості банківського сектору. Функціонування системи гарантування банківських вкладів повинно закріпити позитивну тенденцію зростання вкладів населення, працюючи на підвищення прибутків банків за рахунок зростання ресурсної бази і строків розміщення залучених ресурсів. Для цього необхідним є формування дієвих принципів механізму гарантування банківських вкладів, що дозволило б повною мірою реалізувати функціональне призначення цього механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові основи гарантування банківських вкладів закладено у працях таких вітчизняних і закордонних учених, як С. Волосович, Ж. Голодова, О. Грасюк О. Засядько, Т. Мазур, О. Орлюк, А. Свечкіна, І. Серветник, О. Соколов і багатьох інших. Віддаючи належне здобуткам дослідників, зауважимо, що увага авторів сконцентрована переважно на дослідженні функцій і принципів системи гарантування банківських вкладів, тоді як функції та принципи механізму гарантування банківських вкладів лишаються поза увагою, що є прогалиною в теоретичному полі. Подібне нехтування функціональним аспектом зазначеного механізму не дає змоги всебічно висвітлити його роль і призначення. Адже механізм гарантування банківських вкладів не можна представляти статичним, недіючим набором елементів. Це – функціональне явище, тому дослідження його функціонального призначення і принципів є актуальним напрямом досліджень.

Мета статті – на основі аналізу поглядів учених на функції механізму гарантування банківських вкладів обґрунтувати сукупність принципів зазначеного механізму, які дають змогу забезпечити реалізацію гарантій щодо повернення банківських вкладів насе-

лення, а звідси – повною мірою реалізувати функціональне призначення механізму.

Виклад основного матеріалу. Поняття «функція» (з латинської *function* – здійснення, виконання, вчинення) означає «робота, обов'язок, коло діяльності, призначення, роль чого-небудь» [1, с. 1552]. Функція – це прояв властивостей об'єкта дослідження, що полягає в його дії (або протидії) на стан інших об'єктів. При цьому слід урахувувати ситуаційну обумовленість функції, тобто її реалізацію в певній, конкретній, передбачуваній або такій, що склалася, обстановці. Виявити функцію – означає визначити дії, які здійснює об'єкт дослідження, і виявити прямий або опосередкований результат цих дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

На наше переконання, слід вирізнити внутрішні і зовнішні функції об'єкта дослідження, за відношенням до зовнішнього середовища (сфери прояву). Зовнішні функції відображають функціональні відносини між об'єктом дослідження і сферою його застосування (зовнішнім середовищем). Внутрішні функції призначені для реалізації зовнішніх функцій, залежать від організаційної будови механізму і визначаються принципами його дії.

Переважає більшість учених [2–6] дотримується думки, що основною функцією механізму гарантування банківських вкладів є гарантійна, що полягає у виплаті застрахованим вкладникам відшкодування за їхніми вкладами в разі банкрутства банківської установи. Погоджуючись із дослідниками в наявності гарантійної функції зазначеного механізму, зауважимо, що таке подання функціонального призначення механізму гарантування банківських вкладів є досить звуженим.

Подібним чином звуває функції гарантування банківських вкладів О. Вовчак [7], яка виділяє як основну регулятивну функцію гарантування, що полягає у регулюванні втрат фінансового капіталу шляхом перерозподілу збитків між кредитними інститутами.

А. Свечкіна [8] розмежовує дві основні функції гарантування банківських вкладів: фінансової підтримки банків і захисту вкладників. Звідси гарантування вкладів є елементом системи забезпечення фінансової безпеки країни, оскільки зміцнює стабільність банків-

ської системи і виконує соціальну функцію захисту заощаджень дрібних інвесторів. Однак поза увагою дослідниці лишаються превентивні заходи, що можуть бути застосовані центральним банком і страховим гарантійним фондом щодо недопущення ситуації, коли фінансова підтримка банків стане необхідною.

На думку Т. Мазур [9], гарантування банківських вкладів має не стільки соціальний, як економічний характер. Підтвердженням цього факту є те, що метою створення практично всіх систем гарантування (страхування) вкладів у світі було, перш за все, уникнення системних фінансових криз, тобто забезпечення економічного інтересу держави, а вже потім захист вкладників.

С. Волосович [10, с. 18] переконана, що вітчизняна система гарантування банківських вкладів модернізується, виконуючи, крім функцій, притаманних страхуванню, додаткові функції, що виходять за межі перших. Серед додаткових функцій виокремлюють застосування до банків та їхніх керівників фінансових санкцій, виведення неплатоспроможних банків з ринку і надання фінансової підтримки приймаючому банку. Вважаємо такий підхід не зовсім коректним, оскільки якщо автор акцентує увагу на функціях, «притаманних страхуванню», то не є доцільним виділення додаткових (саме в інтерпретації, поданій автором), тому що вони, по суті, входять до превентивної функції страхування.

Узагальнюючи викладені підходи вчених до визначення функціонального призначення механізму гарантування банківських вкладів, зазначимо, що такі підходи не розкривають повною мірою функції механізму.

На наше переконання, механізм гарантування банківських вкладів виконує сукупність функцій, що представлені на рис. 1.

Рис. 1. Функції механізму забезпечення фінансової безпеки НПФ

Примітка. Складено автором

При цьому ключовими функціями гарантування банківських вкладів є: на мікрорівні – соціальна, яка

передбачає захист прав вкладників, а на макрорівні – стабілізаційна, зміст якої полягає в мінімізації негативного впливу банківської кризи та сприянні зміцненню довіри до банківської системи.

Перелічені функції відображають функціональні відносини механізму гарантування банківських вкладів зі сферою його застосування, тобто належать до зовнішніх функцій.

Далі перейдімо до розгляду внутрішніх функцій. За міркуваннями О. Засядько [11], до базових функцій гарантування банківських вкладів відносять такі: захист інтересів вкладників, формування й управління резервами, що передбачені для виплати вкладникам, налагодження і забезпечення організації виплат, надання інформації вкладникам, контроль за дотриманням банками правил участі в системі страхування і взаємодію з центральним банком країни, нагляд за діяльністю банків.

О. Орлюк [12, с. 29] виокремлює такі функції гарантування банківських вкладів: формування й управління резервами, що передбачені для виплати вкладникам; налагодження і забезпечення організації виплат; визначення необхідної інформації, що має надаватися банками – членами системи, та її аналіз; контроль за дотриманням банками правил участі в системі страхування і взаємодія із центральним банком країни; участь у проведенні ліквідації неспроможних банків.

Інші вчені серед внутрішніх функцій гарантування банківських вкладів виділяють: тимчасове управління активами банку та організація виплат кредиторам на основі делегованих наглядовими органами прав; зміцнення довіри суспільства до банківської системи шляхом упровадження чіткого порядку реструктуризації неспроможних банків, що, у свою чергу, унеможливує переростання кризи в системну; накопичення заощаджень і заохочення економічного зростання; забезпечення конкуренції між невеликими і створеними банками і великими та/або державними банками; встановлення меж урядового ризику щодо можливості понести збитки при банкрутстві окремого банку або групи банків у нормальній ситуації; залучення банків до обов'язкової участі в реструктуризації фінансово неспроможних банків.

Варто відмітити, що наведені переліки функціонального призначення гарантування банківських вкладів слід доповнити балансуванням грошового обігу в країні, зростанням інвестиційних ресурсів та організацією ефективних контрольних процедур.

Для формування дієвого механізму гарантування банківських вкладів важливо визначити принципи, покладені в основу його функціонування. Під терміном «принципи» (від лат. principium – основа, начало) розуміють те, що лежить в основі деякої сукупності фактів або знань, із забезпеченням первинного відтінку – перший, основний, вихідний [13, с. 214]; наукове або моральне начало, правило, основа, від якої не відступають [14, с. 431]; основне висхідне положення якої-небудь теорії, вчення, науки [15, с. 91]; першооснова, основа, правило поведінки; те, що лежить в основі певної наукової теорії; основа устрою, дії певного

механізму, системи [16, с. 382]; керівне положення чи ідея, установка в будь-якій діяльності [17, с. 439]. Іншими словами, принцип розглядається як теоретичне узагальнення найбільш загального, типового, те, що виражає закономірності існування і розвитку, ядро цілісного системного утворення [18, с. 9].

О. Соколов [19, с. 119] вважає, що основними принципами гарантування банківських вкладів є: обов'язковість участі банків у системі; скорочення ризиків настання несприятливих наслідків для вкладників у разі невиконання банками своїх зобов'язань; прозорість діяльності; накопичувальний характер формування фонду обов'язкового страхування депозитів за рахунок страхових внесків банків – учасників системи страхування депозитів. Такий перелік, на нашу думку, є дещо обмеженим. Так, не включаються до нього, зокрема, забезпечення стабільності банківської системи, мінімізація морального ризику. Звідси неправомірно говорити про формування дієвого механізму гарантування банківських вкладів. До того ж принцип обов'язковості участі банків у системі гарантування банківських вкладів не застосовується в таких країнах, як Бельгія, Німеччина, Франція, Іспанія, Швейцарія та інших.

Аналогічно розглядають принципи гарантування банківських вкладів й інші науковці, зокрема Ж. Голодова, І. Серветник та ін. Так, на переконання Ж. Голодової [20, с. 48], гарантування банківських вкладів базується на таких принципах, як: обов'язковість участі комерційних банків; прозорість діяльності системи депозитного страхування; обмеженість характеру відшкодування (депозити відшкодовуються в 100% обсязі, але не більше від установленої максимальної величини); участь держави в забезпеченні системи гарантування вкладів; накопичувальний характер формування банками страхових резервів; мінімізація страхових ризиків. Вважаємо, що принцип прозорості діяльності системи депозитного страхування передбачає інформування вкладників про параметри депозитного страхування, тож останній принцип виокремлювати не потрібно. До того ж формулювання принципу обмеженості характеру відшкодування дещо суперечить положенню про те, що депозити відшкодовуються у 100% обсязі.

Принципами гарантування банківських вкладів, за І. Серветник [21, с. 6], є: відповідність цілям державної політики; мінімізація морального ризику; надання ефективного мандата; відповідність відповідальності і повноважень; запровадження ефективного корпоративного управління; формування продуктивних відносин з іншими учасниками системи фінансової безпеки; дотримання рівності суміжних гарантій; запровадження обов'язкової участі в системі гарантування вкладів; обмеження гарантованого покриття; здійснення належного фінансування; дотримання прозорості та обов'язкового інформування; здійснення раннього реагування, своєчасного втручання і врегулювання; надання повноважень щодо переслідування осіб, винних у банкрутстві банку; дотримання ефективних процедур виведення банків з ринку. На наше переконання, принцип надання ефективного

мандата передбачає відповідність відповідальності і повноважень та може включати в себе надання повноважень щодо переслідування осіб, винних у банкрутстві банку, тож ці три принципи слід поєднати в один – принцип надання ефективного мандата. Стосовно принципу дотримання ефективних процедур виведення банків з ринку, то тут додаткового роз'яснення потребує поняття «ефективність процедури», адже не зовсім зрозуміло, які процедури автор вважає неефективними.

Т. Мазур [9] визначає перелік принципів функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і включає у нього принципи: верховенства права, законності, гласності, публічності, професійної та організаційної незалежності, соціальної спрямованості діяльності, поєднання інтересів держави, вкладників і банків, відповідності повноважень Фонду завданням, що стоять перед Фондом і системою гарантування вкладів у цілому, постійної співпраці з органами фінансового контролю і банківського нагляду, координації діяльності з представниками банківської спільноти (учасниками і тимчасовими учасниками Фонду), колегіальності та єдиноначальності, пріоритету інтересів вкладників, цілеспрямованості діяльності Фонду, плановості діяльності Фонду, безперервності діяльності Фонду, системності діяльності Фонду, фінансової самостійності Фонду, забезпечення максимального збереження коштів, максимально ефективного використання коштів за мінімально можливих ризиків (інвестування вільних коштів у надійні та ліквідні інструменти), ефективності та цільового спрямування витрачання коштів, інші.

На нашу думку, не можна повністю погодитися з принципами, запропонованими Т. Мазур. Зокрема, принцип верховенства права включає в себе принцип законності, так само, як і принцип гласності не може бути реалізований без публічності, тому включає його в себе. Не зрозумілим є принцип максимального збереження коштів на фоні застосування принципу цільового витрачання коштів. А принцип фінансової самостійності фонду не діє в умовах фінансової кризи та дестабілізації банківської системи в цілому. Крім того, принципи, запропоновані дослідницею, більшою мірою стосуються діяльності Фонду гарантування, аніж безпосередньо механізму гарантування банківських вкладів.

Дуже широко виділяє принципи гарантування вкладів О. Грасюк [22]:

- інституційний характер організації депозитного гарантування, тобто вона має базуватися на створенні самостійного міжбанківського страхового фонду за ретроспективним методом. Фонд має бути керований як товариство взаємного гарантування зобов'язань банків перед вкладниками;
- фонд гарантування депозитів має формуватися суворо на страховій основі, що передбачає вирівнювання ризиків окремих банків;
- участь у депозитному страхуванні всіх банків та інших фінансових закладів, які приймають депозити, обов'язкова;

- імперативність (обов'язковість) регуляційних норм діяльності систем депозитного гарантування;
- мішаний характер організації систем депозитного гарантування, який передбачає організаційну та фінансову співучасть як недержавних, так і державних структур;
- обмеженість страхової відповідальності банків установленою квотою відшкодування депозитів;
- власна участь застрахованих у покритті ризиків неповернення депозитів. Може бути застосована регресивна шкала розрахунку страхового відшкодування;
- диференціація страхових тарифів у межах банків-страхувальників згідно зі ступенем їх загальної ризикогенності, яка постійно і докладно вивчається фондом депозитного гарантування;
- окремі підходи до гарантування вкладів фізичних та юридичних осіб;
- страхове відшкодування надається на одного вкладника, а не на один вклад.

Вважаємо, що така точка зору науковця-дослідника не характеризується логічністю і послідовністю.

Так, виділяючи принципи, О. Грасюк подає одночасно і принципи фонду гарантування, і принципи самої системи страхування вкладів.

Крім того, принцип керування Фонду як товариства взаємного гарантування зобов'язань банків перед вкладниками дещо суперечить принципу власної участі застрахованих у покритті ризиків неповернення депозитів.

На наше переконання, не можна ототожнювати принципи страхового гарантійного фонду і принципи системи гарантування банківських вкладів із принципами механізму гарантування банківських вкладів.

Механізм гарантування банківських вкладів являє собою сукупність превентивних і стабілізуючих заходів (засобів та дій), що вживаються органами державної влади, центральним банком і страховим гарантійним фондом щодо фінансового регулювання діяльності банківських установ та фінансового забезпечення виконання їхніх зобов'язань перед вкладниками.

Список використаної літератури

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Андреева Е. В. Особенности российской системы страхования вкладов / Е. В. Андреева // Страховое дело. – 2006. – № 2. – С. 17–20.
3. Мних М. В. Іноземний досвід страхування депозитів та можливість його реалізації в сучасних умовах / М. В. Мних // Економіка та держава. – 2006. – № 10. – С. 11–13.
4. Адамчук Н. Г. Международная практика страхования депозитов / Н. Г. Адамчук, В. И. Зимовцев // Страховое дело. – 2007. – № 5. – С. 7–13.
5. Іщенко О. Чи захищений сьогодні український вкладник? / О. Іщенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 10. – С. 44–50.
6. Федоткина О. П. Мультибанковские вклады и их роль в развитии национальной системы страхования банковских вкладов / О. П. Федоткина, А. В. Тарадаева // Вестник ОГУ. – 2011. – № 8. – С. 193–196.
7. Вовчак О. Д. Страхова справа : підручник / О. Д. Вовчак. – К. : Знання, 2011. – 391 с.

Сукупність принципів механізму гарантування банківських вкладів включає в себе принципи, представлені на рис. 2.

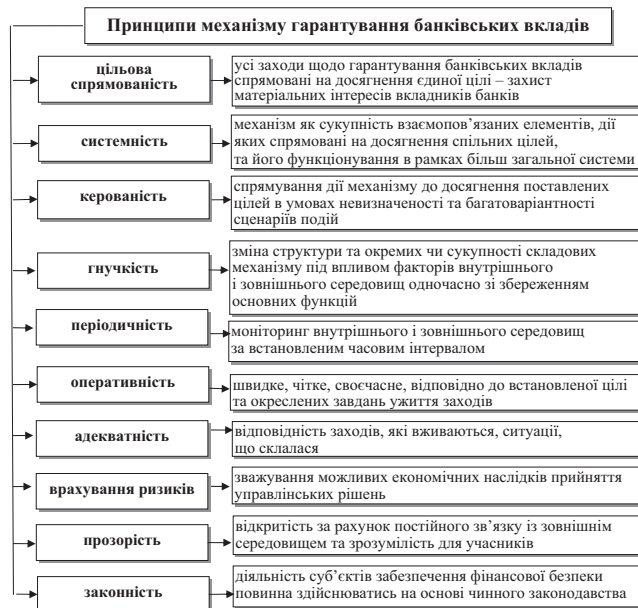

Рис. 2. Принципи механізму гарантування банківських вкладів

Примітка. Складено автором

Висновки. Висвітлення механізму гарантування банківських вкладів крізь призму принципів і функціональне призначення дає змогу оцінити соціально-економічну роль такого механізму: збільшення довіри населення до банківської системи і перешкодження поширенню кризових явищ, які могли б дестабілізувати економіку в цілому; захист інтересів вкладників та акціонерів банків; забезпечення рівних гарантій усім клієнтам банків; мінімізації втрат банківських вкладів, що, у свою чергу, стимулює населення до розміщення збережень у банках, оскільки дозволяє запевнити громадян у захищеності їхніх вкладів. У результаті розв'язується проблема формування ресурсної бази банків і попередження банкрутств банківських установ, а захист інтересів дрібних вкладників зміцнює соціальну стабільність, веде до недопущення розорення широких народних мас, сприяє залученню депозитів і зростанню банківських активів.

8. Свечкіна А. Л. Розвиток системи страхування депозитів в Україні: досвід розвинених країн та використання його у вітчизняній практиці / А. Л. Свечкіна, Ю. Л. Мохова // Вісник Хмельницького національного університету (Економічні науки). – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 145–149.
9. Мазур Т. В. Правовий режим фонду гарантування вкладів фізичних осіб у банках : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Т. В. Мазур. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. – 220 с.
10. Волосович С. В. Страхування ризиків у системі кредитних відносин : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / С. В. Волосович. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 37 с.
11. Засядько О. О. Особливості функціонування системи страхування депозитів в Україні / О. О. Засядько, Р. В. Михайлюк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2011. – Вип. 2. – С. 48–53.
12. Орлюк О. Правові аспекти функціонування системи страхування вкладів / О. Орлюк // Право України. – 2004. – № 11. – С. 29–32.
13. Короткий тлумачний словник української мови / уклад. Д. Г. Гринчишин, Л. П. Гумецька, В. Л. Карпова та ін. ; відп. ред. Л. П. Гумецька. – К. : Радянська школа, 1978. – 296 с.
14. Толковий словарь живого великорусского языка / В. Даль. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1980. – Т. 3. – 555 с.
15. Українська радянська енциклопедія. – Вид. друге. – К. : Головна редакція УРЕ, 1983. – Т. 9. – 558 с.
16. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова – М., 1987. – 590 с.
17. Малый толковый словарь русского языка / В. В. Лопатин, Л. Е. Лопатина. – М. : Рус. яз., 1990. – 704 с.
18. Гарасимів Т. Принципи права соціального забезпечення України / Т. Гарасимів. – Дрогобич : Відродження, 2002. – 128 с.
19. Соколов А. Страхование депозитов: мировой опыт и российская специфика / А. Соколов // Финансовый бизнес. – М., 2006. – № 4. – С. 55–61.
20. Голодова Ж. Г. Совершенствование системы страхования депозитов / Ж. Г. Голодова // Финансы. – 2009. – № 5. – С. 48–51.
21. Серветник І. В. Ризик-менеджмент в системі гарантування банківських вкладів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / І. В. Серветник. – К. : УБС НБУ, 2013. – 20 с.
22. Грасюк О. Б. Перспективи розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду міжнародної практики / О. Б. Грасюк // Європейські перспективи. – 2011. – № 4. – Ч. 1. – С. 169–176.

Summary. The scientific approaches to the treatment of functions guaranteeing bank deposits and own vision of mechanism of functioning for such guaranteeing in the context of internal and external functions are investigated. The principles that form the basis of the mechanism guaranteeing bank deposits are articulated.

Keywords: bank deposit, a mechanism of bank deposits guaranteeing, external functions, internal functions, principles of guaranteeing.